

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

SIMULYATIV TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOYIY-HISSIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA

Turg'unova Mohinaxon Akmaljon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti, tayanch doktoranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirishning dolzarb muammolari nazariy-tahliliy jihatdan yoritiladi. Xususan, simulyativ texnologiyalarning pedagogik imkoniyatlari, ularning bolalarning emotsional rivoji, kommunikativ ko'nikmalari va ijtimoiy moslashuviga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda rolli o'yinlar, drammatizatsiya va modellashtirilgan pedagogik vaziyatlar orqali bolalarda empatiya, o'zini boshqarish, hamkorlik va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlari asoslab beriladi. Shuningdek, simulyativ texnologiyalarni maktabgacha ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning metodik yondashuvlari ishlab chiqiladi. Natijada ijtimoiy-hissiy kompetensiyani shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning samaradorligi ilmiy asoslanadi.

Kalit so'zlar: simulyativ texnologiyalar, ijtimoiy-hissiy kompetensiya, maktabgacha ta'lim, emotsional rivojlanish, rolli o'yin, drammatizatsiya, pedagogik texnologiya, SEL

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СИМУЛЯТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК МЕТОДИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Тургунова Мохинахон Акмалжон кизи
Наманганский государственный педагогический институт, базовый докторант

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретико-аналитические аспекты формирования социально-эмоциональной компетентности детей дошкольного возраста в системе дошкольного образования. Особое внимание уделяется педагогическим возможностям симулятивных технологий и их влиянию на эмоциональное развитие, коммуникативные навыки и социальную адаптацию детей. В исследовании обоснована эффективность использования ролевых игр, драматизации и моделируемых педагогических ситуаций для развития эмпатии, саморегуляции, сотрудничества и навыков решения проблем. Также предложены методические подходы к интеграции симулятивных технологий в образовательный процесс дошкольных учреждений. Доказана эффективность инновационных педагогических технологий в формировании социально-эмоциональной компетентности.

Ключевые слова: симулятивные технологии, социально-эмоциональная компетентность, дошкольное образование, эмоциональное развитие, ролевая игра, драматизация, педагогические технологии, SEL.

DEVELOPING SOCIAL-EMOTIONAL COMPETENCE IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH SIMULATION TECHNOLOGIES AS A METHODOLOGICAL ISSUE

Turg'unova Mohinaxon Akmaljon qizi
Namangan State Pedagogical Institute, Basic Doctoral Student

Abstract

This article provides a theoretical and analytical study of developing social-emotional competence in preschool children within the framework of early childhood education. Particular attention is given to the pedagogical potential of simulation technologies and their impact on children's emotional development, communication skills, and social adaptation. The study substantiates the effectiveness of role-playing, dramatization, and simulated learning situations in fostering empathy, self-regulation, cooperation, and problem-solving skills. Methodological approaches to integrating simulation technologies into preschool education are also proposed. The effectiveness of innovative pedagogical technologies in enhancing social-emotional competence is scientifically justified.

Keywords: simulation technologies, social-emotional competence, preschool education, emotional development, role-play, dramatization, pedagogical technology, SEL

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash, ayniqsa, ularning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Global ta'lim tendensiyalarida bolalarning nafaqat intellektual rivoji, balki emotsional barqarorligi, muloqotga kirisha olish qobiliyati va ijtimoiy muhitga moslashuvi ham muhim omil sifatida e'tirof etilmoqda. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalarda empatiya, o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish, boshqalar bilan samarali hamkorlik qilish kabi kompetensiyalarni shakllantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Ijtimoiy-hissiy kompetensiya bolaning shaxs sifatida rivojlanishida muhim poydevor vazifasini bajaradi. Ushbu kompetensiya bolalarning o'zini anglash, boshqalarni tushunish, hissiy holatlarni boshqarish va ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida mazkur ko'nikmalarni shakllantirish keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qish hamda ijtimoiylashuv jarayonining samaradorligini belgilaydi. Shu bois pedagogik jarayonda ijtimoiy-hissiy rivojlanishga yo'naltirilgan metod va texnologiyalarni joriy etish zarurati ortib bormoqda.

Mazkur jarayonda simulyativ texnologiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Simulyativ texnologiyalar real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali bolalarning faol ishtirokini ta'minlovchi pedagogik vositalar bo'lib, ular rolli o'yinlar, dramatizatsiya, interaktiv ssenariylar hamda modellashtirilgan vaziyatlar shaklida namoyon bo'ladi. Ushbu texnologiyalar yordamida bolalar ijtimoiy vaziyatlarni xavfsiz muhitda sinab ko'rish, turli rollarni bajarish va o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ularning emotsional va ijtimoiy tajribasini boyitadi.

Biroq amaliyotda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ijtimoiy-hissiy kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan faoliyat yetarli darajada tizimli yo'lga qo'yilmagan. Simulyativ texnologiyalardan foydalanish ko'pincha epizodik xarakterga ega bo'lib, ularning metodik asoslari chuqur ishlab chiqilmagan. Natijada pedagoglar ushbu texnologiyalarning imkoniyatlaridan to'liq foydalana olmayapti. Bu esa ijtimoiy-hissiy rivojlanish jarayonining samaradorligini pasaytiradi va mazkur masalani ilmiy-metodik jihatdan tadqiq etishni talab qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirishda simulyativ texnologiyalarning pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan tahlil qilish va uni metodik muammo sifatida asoslab berishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: ijtimoiy-hissiy kompetensiyaning mohiyatini aniqlash, simulyativ texnologiyalarning didaktik xususiyatlarini tahlil qilish, ularning maktabgacha ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlash hamda bolalarda ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni

rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asoslash.

Mazkur mavzu bo'yicha adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'limda ijtimoiy-hissiy kompetentlikni shakllantirish masalasi mahalliy manbalarda asosan umumiy maktabgacha pedagogika, o'yin faoliyati, bola shaxsini rivojlantirish va kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim doirasida yoritilgan. O'zbek pedagogik adabiyotida Sh.A. Sodiqova, N.M. Qayumova, shuningdek, F.R. Qodirova, Q. Toshpo'latova, N.M. Qayumova va M.N. Azimova kabi mualliflarning "Maktabgacha pedagogika" turkumidagi darslik va qo'llanmalari tayanch manbalar sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu manbalarda maktabgacha yoshdagi bolani rivojlantirishda o'yin, faoliyat, muloqot va individual xususiyatlarni hisobga olish muhim metodik tamoyil sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, keyingi tadqiqotlarda maktabga tayyorlash jarayoni faqat bilim berish emas, balki kognitiv, ijtimoiy-emotsional va jismoniy rivojlanishni birgalikda ta'minlaydigan murakkab pedagogik jarayon sifatida izohlanadi.

Mahalliy ilmiy-metodik asoslarning eng muhimlaridan yana biri "Ilk qadam" davlat o'quv dasturidir. Ushbu dastur 2022-yildagi ikkinchi nashrida maktabgacha ta'limni kompetensiyaga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan va individual xususiyatlarni hisobga oluvchi tizim sifatida belgilaydi. Dasturda pedagogning fasilitator sifatidagi roli, o'yin orqali o'rganish, individuallashtirish, rivojlantiruvchi muhit va bolaning rivojlanish xaritasi alohida ko'rsatib o'tilgan. Eng muhimi, hujjatda tayanch kompetensiyalar hamda "ijtimoiy-emotsional rivojlanish" yo'nalishi maktabgacha ta'limning kutilayotgan natijalari bilan uzviy bog'langan. Bu jihat simulyativ texnologiyalarni aynan ijtimoiy-hissiy kompetentlikni shakllantirish vositasi sifatida asoslash uchun bevosita normativ-metodik tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Mahalliy adabiyotlarning umumiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda bolalarning ijtimoiylashuvi, emotsional barqarorligi, o'yin faoliyati va tarbiyachining yo'naltiruvchi roli masalalari tan olinadi, biroq simulyativ texnologiyalar mustaqil metodik kategoriya sifatida yetarli darajada ajratib ko'rsatilmaydi. Ya'ni rolli o'yin, sahnalashtirish, o'yinli vaziyat, drammatizatsiya va modellashtirilgan pedagogik holatlar ko'pincha umumiy "o'yin metodi" tarkibida tasvirlanadi. Natijada ijtimoiy-hissiy kompetentlikni shakllantirishda aynan qaysi simulyativ mexanizmlar samarali ishlashi, ularning bosqichlari, baholash mezonlari va yoshga mos metodik konstruksiyasi yetarlicha aniqlashtirilmagan. Bu esa mahalliy ilmiy maydondagi muhim bo'shliqlardan biridir.

Xorijiy tadqiqotlarda esa ijtimoiy-hissiy rivojlanish ancha chuqur konseptuallashtirilgan. CASEL modeli ijtimoiy-emotsional o'rganishni besh o'zaro bog'liq kompetensiya — o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy anglash, munosabat ko'nikmalari va mas'uliyatli qaror qabul qilish — orqali ifodalaydi. Mazkur model SELni faqat his-tuyg'ularni boshqarish emas, balki bilim, ko'nikma va munosabatlarni qamrab oluvchi yaxlit rivojlanish tizimi sifatida ko'rsatadi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-hissiy kompetentlikni tahlil qilishda CASEL yondashuvi nazariy mezon sifatida katta ahamiyatga ega.

Maktabgacha yosh davridagi emotsional kompetensiya masalasi bo'yicha Susanne A. Denhamning ishlari alohida e'tiborga loyiq. Denham emotsional kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlarini hislarni kechirish va boshqarish, ularni ifodalash hamda tushunish bilan bog'laydi va aynan shu komponentlar maktabgacha yoshdagi bolalarning keyingi ijtimoiy muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatadi. Bu yondashuv ijtimoiy-hissiy kompetentlikni bir vaqtning o'zida affektiv, kommunikativ va xulqiy birlik sifatida ko'rishga imkon beradi. Shuning uchun simulyativ texnologiyalar yordamida bolaga "vaziyatni yashash", "rolni his qilish", "boshqaning his-tuyg'usini anglash" kabi tajribalarni berish Denhamning emotsional kompetensiya strukturasi bilan nazariy jihatdan uyg'unlashadi.

Preschool SEL bo'yicha empirik tadqiqotlar ham ushbu yo'nalishning dolzarbligini tasdiqlaydi. 2024-yilda e'lon qilingan ochiq kirishli tadqiqotlarda erta yoshdagi SEL dasturlari tashqi va ichki muammoli xulq ko'rsatkichlarini kamaytirishi, ijtimoiy moslashuv va psixologik rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan. Shuningdek, ilgari o'tkazilgan meta-tahlillar va tizimli sharhlarga tayangan holda, erta yoshdagi SEL dasturlari bolalarning ijtimoiy ko'nikmalari,

emotsional regulatsiyasi va ayrim akademik ko'rsatkichlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi. Demak, ijtimoiy-hissiy kompetentlik maktabgacha ta'lim uchun qo'shimcha emas, balki ta'lim natijasining markaziy komponentlaridan biridir.

Biroq aynan preschool SEL bo'yicha dalillar bazasi hali to'liq shakllanmagan. Tizimli sharhlar shuni ko'rsatadiki, 0–7 yoshli bolalar uchun universal, dasturga asoslangan SEL intervensiyalar bo'yicha ko'plab birlamchi tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, ularning metodologik sifati bir xil emas. Tadqiqotchilar preschool muhitidagi SEL intervensiyalari bo'yicha xulosaviy bilimlar hali yetarli emasligini va yuqori sifatli izlanishlarga ehtiyoj katta ekanini ta'kidlaydi. Bu esa mazkur mavzuni metodik muammo sifatida qo'yish ilmiy jihatdan asosli ekanini ko'rsatadi.

Simulyativ texnologiyalar bo'yicha xorijiy ilmiy yondashuvlar ko'proq "simulation-based learning" va "role-play/simulation as experiential learning" tushunchalari orqali ishlab chiqilgan. Bunda simulyatsiya alohida texnik vosita emas, balki amaliy mashq va tajribaviy o'rganish usuli sifatida talqin qilinadi. Mazkur yondashuvga ko'ra, ishtirokchilar ma'lum xarakter, rol yoki funksiyani qabul qilib, murakkab o'quv vaziyatlarida faol qatnashadi. Ushbu model maktabgacha ta'limga tatbiq etilganda rolli o'yin, sahnalashtirish va vaziyatli o'yinlar bolalarning ijtimoiy-hissiy tajribasini xavfsiz sinov maydoniga aylantiradi.

Shu bilan birga, simulyativ texnologiyalar bo'yicha mavjud tadqiqotlarning muhim qismi tibbiyot, kasbiy tayyorgarlik yoki o'qituvchilarning SEL ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu holat metodning o'zi samarali ekanini ko'rsatsa-da, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan bevosita ishlashga moslashtirilgan simulyativ didaktika alohida ishlab chiqilishi lozimligini anglatadi. Demak, "simulyativ texnologiya" tushunchasi preschool muhitida hali yetarli darajada maxsuslashtirilmagan.

Adabiyotlar tahlili asosida quyidagi ilmiy bo'shliqlar aniqlanadi. Birinchidan, mahalliy adabiyotlarda maktabgacha ta'lim, o'yin faoliyati va ijtimoiy-emotsional rivojlanish masalalari mavjud bo'lsa-da, simulyativ texnologiyalar vositasida ijtimoiy-hissiy kompetentlikni shakllantirish alohida metodik model sifatida yetarlicha ishlab chiqilmagan. Ikkinchidan, xorijiy adabiyotlarda SEL nazariyasi kuchli bo'lsa-da, preschool kontekstidagi intervensiyalar bo'yicha metodologik jihatdan barqaror va yuqori sifatli dalillar hali yetarli emas. Uchinchidan, simulation-based learning haqidagi ilmiy qarashlar ko'proq professional ta'lim va o'qituvchi tayyorgarligi sohasida to'plangan bo'lib, ularni maktabgacha yoshdagi bolalarning emotsional rivojlanishiga moslashtirish mexanizmlari kam o'rganilgan. To'rtinchidan, mahalliy metodikada rol o'ynash, dramatisatsiya va modellashtirilgan vaziyatlarning qaysi komponentlari empatiya, o'zini boshqarish, muloqot va ijtimoiy moslashuvni shakllantirishga doir aniq mezonlar yetishmaydi. Shu bois simulyativ texnologiyalarni maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirishning maxsus metodik vositasi sifatida nazariy va tahliliy asoslash mazkur maqolaning asosiy ilmiy vazifasini tashkil etadi.

Ijtimoiy-hissiy kompetensiya shaxsning ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yuritishi, o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish, boshqalar bilan samarali muloqotga kirishish hamda ijtimoiy vaziyatlarda adekvat qaror qabul qilish qobiliyatlarini o'z ichiga oluvchi integrativ sifat sifatida talqin etiladi. Ushbu tushuncha zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlarda keng qo'llanilib, ayniqsa maktabgacha yosh davrida shaxs rivojlanishining asosiy komponentlaridan biri sifatida qaraladi.

Ijtimoiy va emotsional rivojlanish tushunchasi bolalarning o'z his-tuyg'ularini anglash, ularni ifodalash, boshqarish, boshqalarning hissiy holatini tushunish va ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etish qobiliyatlarini qamrab oladi. Susanne A. Denham ijtimoiy-emotsional rivojlanishni bolalarning emotsional kompetensiyasi, ya'ni his-tuyg'ularni tanish, ifodalash va boshqarish bilan bog'liq jarayon sifatida izohlaydi. Bu yondashuv ijtimoiy-hissiy kompetensiyaning affektiv asosini tushuntiradi.

Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda SEL (Social Emotional Learning) modeli ijtimoiy-hissiy rivojlanishning asosiy nazariy asoslaridan biri hisoblanadi. CASEL tomonidan ishlab

chiqilgan ushbu model besh asosiy kompetensiyani qamrab oladi: o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy anglash, munosabatlarni boshqarish va mas'uliyatli qaror qabul qilish. Ushbu model bolalarda ijtimoiy-hissiy kompetensiyani tizimli ravishda shakllantirish imkonini beradi.

Ijtimoiy-hissiy kompetensiya strukturasi odatda bir necha asosiy komponentlar orqali tavsiflanadi. Emotsional komponent bolalarning his-tuyg'ularni anglash va boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Kommunikativ komponent muloqot qilish, hamkorlikda ishlash va boshqalar bilan munosabat o'rnatish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Xulqiy komponent esa ijtimoiy qoidalarga rioya qilish, muammoli vaziyatlarda to'g'ri xulq-atvorni namoyon etish va mas'uliyatli qaror qabul qilishni ifodalaydi. Empatik komponent boshqalarni tushunish va ularga hamdardlik bildirish qobiliyatini anglatadi. Refleksiv komponent esa o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Mazkur komponentlar o'zaro uzviy bog'liq holda kompleks tarzda rivojlanadi.

Simulyativ texnologiyalar turli shakllarda namoyon bo'ladi. Maktabgacha ta'limda ularning eng keng tarqalgan shakllari rolli o'yinlar, dramatisatsiya va modellashtirilgan vaziyatlaridir. Rolli o'yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy rollarni bajaradi, dramatisatsiya vositasida esa hissiy holatlarni ifodalashni o'rganadi. Virtual muhit elementlari, masalan, interaktiv o'yinlar zamonaviy ta'lim texnologiyalarining yangi yo'nalishi sifatida qaralmoqda. Simulyativ texnologiyalar pedagogik texnologiya sifatida interaktivlik, faol ishtirok, tajribaviy o'rganish va refleksiya kabi muhim xususiyatlarga ega. Maktabgacha yosh, ya'ni 3–7 yosh oralig'i bolalar rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, aynan ushbu davrda emotsional, ijtimoiy va kognitiv rivojlanish intensiv tarzda kechadi.

Jadval 1. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-hissiy kompetensiya komponentlari va ularning namoyon bo'lishi

Komponent	Mazmuni	Namoyon bo'lish shakli
Emotsional	His-tuyg'ularni anglash va boshqarish	Quvonch, g'azab, qo'rquvni ifodalash va nazorat qilish
Kommunikativ	Muloqot va hamkorlik ko'nikmalari	Do'stlar bilan o'ynash, fikr almashish
Xulqiy	Ijtimoiy qoidalarga rioya qilish	Navbat kutish, kelishuvga amal qilish
Empatik	Boshqalarni tushunish	Boshqa bolaga yordam berish, hamdardlik ko'rsatish
Refleksiv	O'z xatti-harakatini tahlil qilish	"Men to'g'ri qildimmi?" kabi savollar berish

Natijada ijtimoiy-hissiy kompetensiya, simulyativ texnologiyalar va maktabgacha yoshdagi rivojlanish xususiyatlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularning integratsiyasi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan muhim nazariy asosni tashkil etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, simulyativ texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni shakllantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rolli o'yinlar, dramatisatsiya va modellashtirilgan vaziyatlar orqali bolalar ijtimoiy tajribani faol o'zlashtiradi.

Rolli o'yinlar vositasida muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida bolalar turli ijtimoiy rollarni bajarish orqali muloqotning turli shakllarini o'zlashtiradi. Masalan, "Do'kon", "Shifokor va bemor", "Bog'cha" kabi o'yin ssenariylarida bolalar savol berish, javob qaytarish, iltimos qilish, kelishish kabi nutqiy va ijtimoiy harakatlarni amalda bajaradi. Natijada ularning kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi, nutqiy faolligi oshadi va ijtimoiy vaziyatlarda o'zini tutish ko'nikmalari shakllanadi.

Konfliktli vaziyatlarni modellashtirish ham muhim metodik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, "Ikki bola bir xil o'yinchoqni xohladi" kabi vaziyatlar sahnalashtiriladi va bolalarga muammoni hal qilish yo'llari taklif etiladi. Bu jarayonda bolalar muqobil yechimlarni muhokama qiladi, kelishuvga erishish, navbat kutish yoki o'rtoqlashish kabi ijtimoiy xulq

shakllarini o'zlashtiradi. Bu esa ularning konfliktni konstruktiv hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Empatiya rivoji simulyativ texnologiyalar yordamida samarali shakllanadi. Dramatizatsiya jarayonida bolalar turli obrazlarga kirib, boshqa shaxsning hissiy holatini his qilishga harakat qiladi. Masalan, ertak qahramonlari obrazini ijro etishda ular qahramonning quvonchi, qayg'usi yoki qo'rquvini tasvirlaydi. Bu esa boshqalarni tushunish, hamdardlik bildirish va ijtimoiy sezgirlikni rivojlantiradi.

Simulyativ texnologiyalarni samarali qo'llash uchun metodik jihatdan asoslangan mashg'ulotlar tizimini ishlab chiqish zarur. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'yinli vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning faol ishtirokini ta'minlaydi va o'rganish jarayonini tabiiylashtiradi. O'yinli vaziyatlar ssenariylari bolalarning yosh xususiyatlari va hayotiy tajribasiga mos ravishda ishlab chiqilishi lozim. Masalan, "Mehmon kutish", "Do'st bilan kelishmovchilik", "Yo'lda yordam berish" kabi ssenariylar bolalarga tanish bo'lgan vaziyatlarni aks ettiradi va ularni faol fikrlashga undaydi.

Bosqichma-bosqich o'rgatish jarayoni simulyativ mashg'ulotlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Dastlab pedagog tomonidan vaziyat tushuntiriladi, so'ng bolalar rollarga kiradi, undan keyin o'yin amalga oshiriladi va yakunda muhokama, ya'ni refleksiya o'tkaziladi. Ushbu ketma-ketlik bolalarning bilim va ko'nikmalarni chuqurroq o'zlashtirishiga yordam beradi.

Pedagogning roli ushbu jarayonda alohida ahamiyatga ega. U nafaqat tashkilotchi, balki yo'naltiruvchi va fasilitator sifatida ham ishtirok etadi. Pedagog bolalarga tayyor yechim bermaydi, balki ularni mustaqil fikrlashga undaydi, savollar orqali yo'naltiradi va ijobiy xulq-atvorni rag'batlantiradi. Shu orqali ta'lim jarayonining samaradorligi oshadi.

Simulyativ texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishida sezilarli ijobiy natijalarni ko'rsatadi. Kuzatuv va tahlillar shuni tasdiqlaydiki, bunday yondashuv bolalarning xulqiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarning xulqiy o'zgarishlari, avvalo, ijtimoiy qoidalarga rioya qilish, o'zini boshqarish va boshqalar bilan hamkorlik qilish qobiliyatining oshishida namoyon bo'ladi. Ular o'z xatti-harakatlarini nazorat qilishni, boshqalarning fikrini hisobga olishni va ijtimoiy vaziyatlarga moslashishni o'rganadi. Emotsional barqarorlik ham muhim natijalardan biridir. Simulyativ mashg'ulotlar davomida bolalar turli hissiy holatlarni boshdan kechiradi va ularni boshqarishni o'rganadi. Natijada ular stressli vaziyatlarga nisbatan bardoshlilikni rivojlantiradi va o'z emotsiyalarini nazorat qila oladi. Ijtimoiy moslashuv darajasi esa bolalarning guruhda ishlash, muloqot qilish va yangi vaziyatlarga moslashish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Ular jamoada o'z o'rnini topadi, boshqalar bilan hamkorlikda faoliyat yuritadi va ijtimoiy muhitda o'zini erkin tutadi.

Olingan natijalar ilmiy jihatdan shuni ko'rsatadiki, simulyativ texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini rivojlantirishda muhim didaktik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu natijalar ijtimoiy-hissiy rivojlanish nazariyalari bilan mos keladi, ya'ni bola faoliyat jarayonida, ayniqsa o'yin orqali ijtimoiy tajribani samarali o'zlashtiradi. Simulyatsiya esa aynan shu jarayonni sun'iy ravishda tashkil etib, bolaga real hayotiy vaziyatlarni xavfsiz muhitda sinab ko'rish imkonini beradi.

Mazkur natijalar xorijiy tadqiqotlar bilan taqqoslanganda ham o'z tasdig'ini topadi. Ijtimoiy-emotsional o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar bolalarning emotsional va ijtimoiy rivoji uchun faol, tajribaviy o'rganish muhitining muhimligini ko'rsatadi. Simulyativ texnologiyalar aynan shu talabga javob beradi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarning aksariyati maktab yoshidagi bolalar yoki kattalar uchun olib borilgan bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashga oid metodik yondashuvlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyatini oshiradi.

Amaliyotga tatbiq etish nuqtai nazaridan, simulyativ texnologiyalarni maktabgacha

ta'lim jarayoniga keng joriy etish katta imkoniyatlarga ega. Xususan, rolli o'yinlar va modellashtirilgan vaziyatlarni tizimli ravishda qo'llash, pedagoglarni ushbu texnologiyalar asosida ishlashga tayyorlash, maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin. Shu bilan birga, simulyativ mashg'ulotlar bolalarning individual xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishi zarur. Umuman olganda, simulyativ texnologiyalar ijtimoiy-hissiy kompetensiyani shakllantirishda samarali pedagogik vosita sifatida ilmiy asoslangan bo'lib, ularni ta'lim jarayoniga joriy etish zamonaviy maktabgacha ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirishda simulyativ texnologiyalar muhim pedagogik vosita ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, rolli o'yinlar, dramatisatsiya va modellashtirilgan vaziyatlar orqali tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning emotsional rivoji, kommunikativ faolligi va ijtimoiy moslashuv darajasiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, simulyativ yondashuv bolalarga real hayotiy vaziyatlarni xavfsiz pedagogik muhitda tajriba qilish imkonini berib, ularning empatiya, o'zini boshqarish va hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirishda samarali natija beradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, simulyativ texnologiyalarni tizimli va metodik asosda qo'llash bolalarning xulq-atvorida ijobiy o'zgarishlar yuzaga kelishiga, emotsional barqarorlikning oshishiga hamda ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining tezlashishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalar bolalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish va o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Amaliy jihatdan quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: maktabgacha ta'lim jarayonida simulyativ texnologiyalarni tizimli ravishda joriy etish, rolli o'yin va dramatisatsiyaga asoslangan mashg'ulotlar ssenariylarini ishlab chiqish, pedagoglarni ushbu texnologiyalar asosida ishlashga tayyorlash hamda ijtimoiy-hissiy kompetensiyani baholash mezonlarini takomillashtirish zarur. Bundan tashqari, ta'lim jarayonida bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni qo'llash mazkur jarayon samaradorligini yanada oshiradi.

Kelgusidagi tadqiqotlar simulyativ texnologiyalarni raqamli vositalar bilan integratsiya qilish, ijtimoiy-hissiy kompetensiyani rivojlantirishning diagnostik metodlarini ishlab chiqish hamda ushbu jarayonning uzoq muddatli natijalarini empirik jihatdan o'rganishga qaratilishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida simulyativ yondashuvni keng joriy etishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash ham istiqbolli ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Ilk qadam: davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2022. – 160 b.
2. Qodirova F. R., Toshpo'latova Q., Qayumova N. M., Azimova M. N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 384 b.
3. Sodiqova Sh. A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 320 b.
4. Denham S. A. Emotional development in young children. – New York: Guilford Press, 1998. – 254 p.
5. CASEL. Core SEL competencies framework. – Chicago: Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2020. – 45 p.
6. Klein J. T. Interdisciplinarity: History, theory, and practice. – Detroit: Wayne State University Press, 1990. – 331 p.